

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ISKOLAI TESTNEVELÉS- ÉS SPORTPEDAGÓGIÁJA

BÉLY MIKLÓS

Közlésre érkezett: 1968. okt. 15.

Testnevelésünk és sportunk egyik elhatárolt területe az iskola.

A történeti fejlődés egyes időszakaiban az iskolai testnevelés és sport tartalmát, szervezését és módszerét döntő mértékben a társadalom fejlődésére ható gazdasági, politikai, ideológiai, kulturális, tudományos, technikai, katonai, vallási stb. tényezők formáló ereje és a környezeti hatások határozzák meg. Erre a tényre figyelemmel kell lennünk, ha egy időszak epizódját — pl. a Tanácsköztársaság 133 napjára leszűkített iskolai testnevelést és sportját — történeti fejlődésének forratagából és összefüggéseinek láncolatából kiragadjuk és önmagában értékeljük.

A Tanácsköztársaság iskolai testnevelésének és sportjának elemzésekor ezért figyelembe kell vennünk, hogy honnan indultunk, hiszen az első világháború Szerbiában kezdődött és az őszirózsás forradalomkor fejeződött be. Négy év alatt az ország népe lerongyolódott, a gazdasági élet csődbe jutott, a hadi érdek a kultúrát torzította, a technikát hatalmába vette, az ennivalót elrekvirálta. A pénzzel együtt devalválódott a régi világ államapparátusa is. A köztársaságot mindenki örömmel ünnepelte, a tegnapi királyságot feledte — mintha 'mi sem történt volna. A különféle társadalmi formák: a királyság — a köztársaság — a Tanácsköztársaság — fél év alatt egymást váltották. Közben az emberek gondolkozása alaposan kicserélődött — talán többször is. Sokan nem is voltak tudatában, hogy milyen jelentős és dús eseményáradat ingerhatásában élnek. A dolgozók a holnapot örömujjongva várták, a proletárdiktatúrába vetett hitüket meggyőződéssé érlelték. A haladó eszmékért dolgozók és a vörös katonák — akik zsenge vívmányainkat fegyverrel védelmezték — jól tudták, hogy mit cselekszenek. A jelszó: Világ proletárjai egyesüljete! bennük anyagi erő lett, ami társadalmi fejlődésünk minden megnyilatkozására hatással volt.

Amikor ezekre a tényekre utalunk, hangsúlyozzuk azt is, hogy témánk sajátos szempontok szerint történő elemzése és értékelése csak vázlat. A részleteket most csak feltárjuk, hatásuk jelentőségére utalunk és a hozzátartozó irodalom közlésével tesszük teljesebbé. Hivatkozunk azonban *Dr. Földes Éva*: A Tanácsköztársaság sportja [1], c. átfogó művére, *Dr. Kálmánczhey Zoltán* tanulmányára [2], mely főleg politikai vonatkozásokkal foglalkozik, továbbá *Bély Miklós*: Testneveléstörténet II. [3] c. munkájára, ami az összefüggések lényegére utal.

Az alábbiakban azt kívánjuk bemutatni, hogy a Tanácsköztársaság időszakában milyen lényeges kezdeményezés történt az iskolai testnevelés és sport, a testnevelőképzés, és a testneveléstudomány szocialista alapjainak kialakítására. Ezt azzal a szándékkal tesszük, hogy szocialista testkultúránk jelenéhez tartozó előzmények értékelése alapján megerősítsük azt a szemléletet, mely a továbbfejlődés tendenciáinak felismeréséhez, a tennivalók tartalmának és módszerének kialakításához, az ellentmondások feloldásához indítékot ad.

Testnevelés

1914. augusztusában a nagyobb iskolaépületeket fellobogóztuk. Azokból laktanya — később kórház, a kisebbek közül többől kiegészítő parancsnokság, segédhivatal, raktár, liszthivatal stb. lett.

A pedagógusok is kezdetben énekszóra — később szitkozódva — indulnak a csatába. Meggyőződtek ők is, hogy igazságtalan háborúba kezdtünk: az ország népe feleslegesen pusztul, sok a halott, több a sebesült, az eltűnt, meg a rokkant. 1917-ben a középiskolai testnevelő tanárok 51%-a katonára [4].

Az iparban és mezőgazdaságban dolgozó ifjúság az apa munkaerejét pótolta. E gyermekemberek között akadt, aki a család mindeneséből máról-holnapra családfenntartó lett.

A komolytalan diákok örültek:

— Kitért a háború! Nem kezdődik meg a tanítás! — Később a tanulók rövidített tanórákon, kettős, hármas váltásban jártak a kijelölt iskolába és a szén-, az influenza-, meg a spanyolszünnet tarkította a leszűkített oktatást — négy éven át. Amikor szünetelt a tanítás, a nagy diákok egy része a fővárosban egyetemi előadásokra járt, mások üzemben dolgoztak. A diákok a hadi érettségi utáni mámorból, a felszabadult segédek pedig az ünneplésből még ki sem józanodtak, máris bevonultak; akadt közöttük, aki hathetes kiképzés után került az arcvonalba.

A világháború esztendeiben a testnevelési órák megtartásának ezer-egy-féle akadálya volt. Ezért sok iskolában — főleg vidéken — a testnevelési órákat meg sem tartották, ami a háború természetes következményének számított.

Az Országos Testnevelési Tanács (OTT) — 1913-tól a vallás- és közoktatásügyi miniszter véleményező testülete — a miniszterhez intézett egyik memorandumában panaszolja: „A testnevelési tanterv (ti. az 1905-ös) az elemi iskolák túlnyomó részében sehogy sincs végrehajtva és az ország mindkét nembeli ifjúságának milliói nőnek fel anélkül, hogy a testnevelés áidásaiban részesülnének” [5]. A világháború alatt a polgári és a középiskolákban is előfordul, hogy a fiúosztályok testnevelési óráin tanárnők oktatnak. Azokban a középiskolákban, ahol a testnevelési órát megtartják, ott az idősebb vagy nyugdíjas tanárok leginkább csak rendgyakorlatoztatják az osztályokat. Rendelet szabályozza, hogy az iskolák az elmaradt testnevelési órákat kirándulással pótolhatják [6]. Így a világháború esztendeiben az iskolai testnevelési óra országos viszonylatban végtelenül alacsony értékszintre zuhan. A tanárok azonban mégis egy tanévben kb. 4 millió érdem-

jeggyel osztályozzák félévkor és évvégén a testnevelést. Sőt, elhangzik az igény [7], megindult a vita [8—9—10] — legyen a testnevelés osztályzata értelemnevelő tárgyak osztályzatával egyenlő (minősítő és buktató) értékű.

A tanulók a Tanácsköztársaságot is szünettel kezdték. Április 10-én — az államossított felekezeti iskolákban május 3-án — kezdődött a tanítás [11] és június 3-ig tartott [12]. Hatásos volt a Közoktatásügyi Népbiztosság május 5-én kelt 87039 sz. rendeletének 9. §-a: „Nagy súlyt kell fektetni a tanulói ifjúság sportolására, turisztikára és minden szabadban tartandó ismeretszerző, testedző és jellemfejlesztő foglalkozására. Egésznapos kirándulásra a tanítási napok bármikor felhasználhatók. Ahol uszoda áll rendelkezésre, gondoskodni kell arról, hogy az ifjúság azt együttesen, tanári felügyelet mellett látogathassa.” A főváros községi iskoláiban az előző években már megkezdődött úszásoktatás most újra fellendült és általánosabbá lett.

A fejlődést érlelő sportdemokrácia követeléseai fokozták a maradi OTT tehetetlenségét és végül a közvélemény nyomására összeroppant. A tanács 1918. december 30-án lemondott.

Április 6-án jelent meg a Forradalmi Kormányzótanács rendelete, mely az OTT-t feloszlatta. A Testnevelési Ügyek Direktóriumuma (TÜD) öt tagját a munkaügyi és népjóléti kormánybiztosság március 21-én kinevezte. A sport ide tartozott [13]. „Az iskolakötelesekre a direktorium hatásköre nem terjed ki” [14]. A TÜD feladatai között az iskolai testnevelés és sport kérdései nem szerepeltek [15]. Az iskolai testnevelés és sportja a közoktatásügyi népbiztos hatáskörében maradt, intézkedéseit a tanácsok oktatási osztályai útján érvényesítették. Pedig jogos volt az óhaj: „Iskolai sportdirektoriumot!” [16] Ez a kívánság csak részben, a két világháború között valósult meg, természetesen a maga módja szerint, amikor a BKAC, majd KISOSZ, később KISOK néven szervezték a középfokú iskolák sportköreinek csúcsszervét. A TÜD a szervezeti kérdésekkel kapcsolatosan júniusban foglalkozott az OTT újjászervezésének a gondolatával is [17]. A Közoktatásügyi Népbizottságon az iskolai testnevelést *Bierbauer Clarisse* intézte, aki a testnevelőképzőben a ritmikus torna előadó tanára volt.

A tanulók a Tanácsköztársaság idején mindössze két hónapig jártak iskolába. Ahol órarendszerűen megtartották a testnevelési órákat, ott is legfeljebb hat-hét volt. Ilyen körülmények között nem került sor a testnevelési reformtörekvések gyakorlatban történő igazolására. De ami történt, arra érdemes figyelni és nem szabad azt leértékelni. Így pl. a közgondolkodásban ekkor vert gyökeret a játék testnevelő értéke. A gyermekjáték napról-napra terjedt, erősödött a mozgalom, mert valósággá vált az óhaj:

— Hagyjuk játszani a gyermekeket! — Gyermekezajtól, zsvajtól, kacagástól, örömtől, izzadásig menő vetélkedőktől zengett az iskola udvara, visszhangzott a környék zaja. A parkok csendje, az erdei tisztások szépsége, a Balaton partja az ott üdülő proligyerekek játékának örömmámorával telítődött. Utat tört magának a gyermek játékos kedve, az akkumulált mozgásvágya. Így a mozdulatlanság kényszeréből menekülve játékkal erősítette, ügyesítette fiatalságát. A Tanácsköztársaság ideje alatt felerősödött játékmozgalom azután az iskolai testnevelés gyakorlatában emancipálódott; a játék a testnevelés tartalmát átformálta.

Sport

A világháború esztendeiben a háborús szabadságot élvező ifjak (diákok, inasok, parasztyerekék) városokban a grundokon, falun a libamezőn alkalmi szervezetekbe tömörültek, afféle gitt-egyletfélékbe verődtek; sportoltak, főleg rongylabdával futballoztak, atlétizáltak, körözve futották a távot. Budán pl. a Horváth-kertben, a Városmajorban, a Lovas-úton, a Tabánban, a Vérmezőn — Pesten pl. a Múzeum-kertben, a Lehel-téren, a Rezső-téren működtek a legjelentősebb állandó sportcsoporthozjárások. Kialakították házirendjüket, sajátos verseny- és mérkőzésrendszerüket. Senkiföldjén a spontán sportszervezkedés az ifjúság sportszeretetéből fakadt. Ennek politikai jelentőségét az OTT időben felismerte és az uralmonlevők osztályérdekeinek hasznára fordította [18]. A kormány a diákokat az iskolával kézbe tartotta. A parasztfjak összefogására a „Honvédő Egyesületek” [19] szervezését határozta el. Az ipari munkásság testnevelését az üzemekben akarta megvalósítani [20]. Ezzel a háromféle szervezettel a világháború alatti politikai erjedést kívánta megelőzni. Ezek a szervezetek azután a Horthy korszakban aktivizálódtak, reakciós tartalommal telítődtek, amit a levénte-intézményben, valamint „A testnevelésről” szóló 1921. évi 53. t. c.-ben kodifikáltak.

Az iskolai sportnak szép hagyományai voltak. Elsősorban természetesen a középiskolákban, amit az állam, az egyház, és a középosztály anyagiilag is dédelgetett, mert az érettségizett ifjú párbajképes lett és a hároméves katonai szolgálat helyett ő csak egy évig volt „önkéntes úr”. Akadt középiskola, ahol a sportkör már a múlt század végén megalakult. A tanügyi hatóságok a sportköröket kezdetben túrték, később kíváncsúnak tartották, 1913-ban a miniszter a sportkörök megalakítását kötelezően elrendelte, hogy így a diáksportolók társadalmi sportegyesületekben való szereplését felszámolja. A háború kitörésekor 105 középiskolának már jóváhagyott alapszabálya volt, a többi anélkül működött [21].

A világháború idején, elsősorban a testnevelő tanárok hiánya miatt az iskolai sportkörök működése szünetel. Néhány esztendő pangás után, ahol a diákok kezére kerül a sportkör, ott új életre kap a sportmunka. Így a sportkör az önképzőkör mellett a középiskolások tanórán kívüli elfoglaltságának legjelentősebb szervezeti formája. Itt az ügyködést és a szereplési lehetőséget a diákság kedveli. A Bp. VIII. ker. főreál alapszabályát [22] a többi iskola mintának használja. A sportköri élet a demokrácia iskolája. Általában a fővárosban erősödik a sportirányzat. Idők jele: 1916-ban Kiss Géza, a londoni olimpia ünnepelt hőse, foglalkozik 100 diákuszóval [23]; 1918-ban már javaslat készül, hogy a főváros tanácsa a Millenáris-pályát bocsássa a diáksport rendelkezésére [24].

Az atlétika a Tanácsköztársaság idején a legnépszerűbb a diáksportkörökben. A nagyobb iskolák sportkörei házi atlétikai bajnokságot, 1919-ben a Bp. VIII., Barcsay utcai főgimnázium sportköre — az ISTE — országos diák atlétikai versenyt rendez. A társadalmi sportegyesületekben az atlétika nehezen ébred. „A háború ötödik esztendejében végre újra divatba jött az atlétika is.” — állapítja meg *Herendi Arthur*, az akkori idők kiváló sportújságírója — „Mintha a földből nőttek volna ki, fiatal deli legények

léptek egyik napról a másikra porondra... napi pihenőjük a tréning volt, vasárnapi szórakozásuk a versenyzés” [25]. A Tanácsköztársaság hónapjaiban a társadalmi egyesületek közül az MTE, az FTC, az MTK, a III. ker. TVE, a KAOE atlétikai versenyein mindig több ifjúsági versenyszámot bonyolítottak le és így a diákatléták komoly erőpróbát tehettek.

Úszósportunk a háborús évek alatt egészen elszorvadt. *Herendi* az 1908-as olimpia emlékeivel vigasztalगतott, amikor magyar ifjúsági úszók jutottak olimpiai dobogóra [26]. A Tanácsköztársaság idejére benépesedtek az uszodák. Ekkor kezdett neki *Komjádi Béla* a Rudasban, az ifjúsági úszók és vízipolózók neveléséhez. *Komibácsi* a Tanácsköztársaság idején a bányászok ételmisszerellátását intézte és vonatkísérésre is beszervezett közülünk néhányat. Az iskolai úszósporton nagyot lendített a Császársban május 25-én rendezett első országos középiskolai úszóverseny [27], amit a MUSZ égisze alatt a *Röser A. Edvin* magán-középiskola sportköre rendezett.

A *labdarúgásnak* az iskolai sportkörökben nem volt anyagi alapja. A labda, a felszerelés, a pályagondok a csapatok kialakítását akadályozták. Ezért a diákok a grundokra szorultak, ahonnan a jobbak egyesületi csapatokhoz szegődtek. Az MLSZ felismerte, hogy a grund a labdarúgás rezervoárja. Gondot fordított a Tanácsköztársaság idején az egyesületi ifjúsági csapatok szerepeltetésére, az Ifjúsági Labdarúgók Szövetsége (ILSZ) munkájára, a vidéki ifi csapatok bekapcsolódására. Így azután a labdarúgás mint egyedüli sportág állandó I., II., majd III. osztályú bajnoki mérkőzésekkel vészelte át az első világháborút; a nivót tartotta, sőt a labdarúgás fejlődött. A Tanácsköztársaság idején a legszigorúbb gazdasági blokád ellenére az osztrákokkal, az Üllői-úti pályán, 35 ezer néző előtt nemzetközi mérkőzést rendezhettünk és győztünk (2:1). A labdarúgás továbbterjedt, a fővárosi pályákat órarendszerűen csztotta el a TUD, merf a pályát igénylő egyesületek száma nőtt, az ifjűmunkáscsapatok szaporodtak. A pályákon oly pezsgő labdaélet kezdődött, ami az iskolai sportélet felé is éreztette hatását. A diákifjúság nekibátorodott, hiszen a tanügy már nem tiltotta a diákok egyesületi sportolását. Jogos volt az óhaj: „Sporttelepet, játszóteret, uszodát kell tehát létesíteni!” [28] A perspektívikus terveket a TUD elkészítette, de megvalósításukra már nem volt idő.

A Kommunista Ifjűmunkások Magyarországi Szövetségének (KIMSZ) június 21-i első kongresszusa az ifjűmunkás-sport perspektíváit kibontakoztatja, az Ifjú Proletár a sportfeladatokkal rendszeresen foglalkozik, a diáksport és az ifjűmunkások sportja szövetségesek. A Tanácsköztársaság után ezek a kapcsolatok megszűnnek. Az ifjúsági labdarúgást nem támogatják, az ILSZ elárzul. Szeptember közepén már a Sporthírlap sajnálkozással magyarázza a labdarúgásról: „Iparos és kereskedő ifjak testi nevelésének leghatásosabb előmozdítója volt, sőt egy ideig a középiskolai ifjűség nagy része is csak az ILSZ kis egyesületein belül tanulta meg a futball-sportban nélkülözhetetlen elemi iskolát” [29].

Testnevelőképzés

A Nemzeti Tornaegylet 1868—1869-ben saját hatáskörében, később állami megbízás alapján saját kezelésében, de évi 5000 forint segély fejében képezte a testnevelőket. Az élvezett koncesszió alapján ennek a magániskolának mindenkori igazgatója az NTE művezetője (edzője) volt. Fél évszázadon át az előadó tanárok is csak NTE tagok lehettek. Kezdetben a hathónapos tanfolyamon heti 6, később 9, 1912-ben heti 15 órában történt a tanárképzés.

Az 1886-tól a polgári iskolai tanárképzők kiegészítő szakon testnevelési tanárképzéssel is foglalkoztak — 1944-ben még mindig három évig, de csak heti 2 órában.

A világháború alatt a Szentkirályi-utcai tornacsarnokban a férfiak képzése szünetelt. Ebben az időben a testnevelési főiskola felállítására az OTT is javaslatot készített [30]. Ezek a javaslatok a tanárképzés megoldásra váró feladatait — elsősorban magánintézet jellegének megszüntetését és államosításával korszerűsítését — sürgették. A szakmai panaszkodás társadalmi igény lett. A vesztesre álló háború okait elfogadható indokkal kellett magyarázni. Ilyen összefüggésben — a testnevelési tanárképzés korszerűsítésének szükségessége is egyik érv volt — de az is maradt.

1919. január 8-án, 28 férfi hallgatóval, a régi keretek között, de heti 23 órában, az NTE a tanárképzést beindította [31]. A tanfolyam igazgatója *Bernáth János*, az NTE művezetője, a tárgyak felosztása:

Bernáth János (elmélet, módszertan, gyakorlati tanítás és gyakorlat);

Horváth Sándor (vívás);

Dr. Ottó József (történelem);

Dr. Perényi József (bonctan);

Simon Miklós (vezénylés).

A hallgatók a képzés szakmai részével nem voltak megelégedve és „erőteljes mozgalmat indítottak a német tornarendszer ellen” [32].

Március 20-án — a proletárdiktatúra kikiáltásának előestéjén — az NTE előcsarnokában, a férfi hallgatók összegyűlnek és képzésük érdekében reformokat követelnek. A résztvevők nagyobbik fele hadviselt, közülük több kiváló sportoló. A régi torna hagyományait újjáélesztő oktatást avultnak tartják. Ahelyett sportágak oktatását, az előadók leváltását, új tanári kar kinevezését követelik. Sztrájkba fognak és úgy döntenek, hogy követelésük teljesítéséig az előadásokat nem látogatják. A Sporthírlap híradása szerint a „tornaapostolok” kísérletet tesznek a reformtörekvések megakadályozására [33].

1919. május 6-án *Kunfi Zsigmond* közoktatásügyi népbiztos a Nemzeti Tornaegylet magánképzőjét államosította. Az áll. Tornatanítóképző Intézet igazgatója *Dr. Gerentsér László* főv. testnevelési igazgató lett. Előadó tanárok: [34]

Dr. Péterffy Tibor (orvosi ismeretek);

Dr. Nagy László (gyermektanulmány);

Dr. Dienes Valéria (mozdulatelmélet);

Dr. Gerentsér László (atlétika és vívás);
Újhelyi Sándor (svéd torna, testnevelési módszerek);
Holits Ödön (szabadtéri játékok, férfiak részére);
Kállai Irén (Janisch Gyuláné) — (szabadtéri játékok nők részére);
Madzsar Józsefné, Jászi Alice (gyógytorna);
Bierbauer Clarisse (ritmikus torna);
Donáth Leó (úszás).

Ez a testnevelőképzés nemcsak azért jelentős, mert az előadó tanárok között nők is szerepelnek, hanem azért is, mert a képzés új tartalma az iskolai testnevelés forradalmi átalakításának egyik láncszeme. Az új tanári kar tagjai szakterületük kiváló művelői és biztosíték, hogy a tanárképzés anyagának differenciálása a jövő fejlődésének útját egyengesse. A bonctan bővül és ekkor már orvosi ismeretek néven alkalmazott tudományág. A neveléstudomány a gyermektanulmánnyal kerül feldolgozásra. A torna — svéd torna néven — nevelő torna: gimnasztika. Önálló tárgy az atlétika és az úszás. A szabadtéri játék a testnevelési játékon kívül az iskolai sportágakat is tárgyalja. A mozdulatelmélet és a ritmikus torna a női testkultúra új hajtásának érvényesítését jelenti. A gyógytorna — bár a főváros iskoláiban az átképzőtanfolyamokon képesített oktatókkal ekkor már megerősödően van — a tanárképzésben mégis egészen új szakterület. Júniusban a nők és férfiak képzése a Szentkirályi utcai tornacsarnoktól megválík és Budán, az akkori I. ker. Verpeléti úti elemi iskolában folytatódik [35]. A gyakorlati órák nagy részét a szomszédos BEAC-pályán tartják.

A külföldi intervenció leveri a Tanácsköztársaságot. Ekkor megjelennek a porondon a várományosok. Elsők között *Dr. Gerenday György* min. tanácsos, a régi OTT társelnöke nyilatkozik, aki most a TUD felszámolására és az új OTT megszervezésére kap megbízást. A testnevelés és sport hovatartozását vitatja: „A testnevelés kulturális feladat s mint ilyen a kultuszminiszterhez tartozik az iskolai testnevelés épp úgy, mint az iskolán kívüli” [36]. Meglepetés *Béldi (Bruckner) Alajos* vk. százados színrelépése, aki a fasizálódás idején mint tábornok-államtitkár a Sport Ifjúsági Vezetője. Tanulmányában megállapítja: „... a sport megkedveltetését, szóval annak népszerűsítését és irányítását a hadügyminisztériumnak kell kézbe vennie”.* „Indítványozom tehát, hogy a honvédelmi minisztérium égisze alatt egy — Testnevelés- és sportügyi államtitkári — állás szerveztetésék” [37]. Mindjárt melegében erre a válasz is megjelenik: „Nem tudom megérteni, hogy az iskolai testnevelés ügyeit — amely a Kultuszminisztérium hatáskörébe tartozik — a hadügyminisztérium irányítsa” [38] — írja *Schmidt József* a TUD volt irodavezetője, az új OTT, majd a Fedettuszoda igazgatója.

A Tanácsköztársaság testnevelőképzőjét a fehérterror felszámolta. A képzőt visszahelyezték a Nemzeti Tornaegyletbe. A megszüntetett testnevelőképző vezetői ellen eljárást indítottak, közülük többet elmarasztaltak.

Dr. Gerentsér Lászlót állásából felfüggesztették, a f. v. testnevelési igazgató *Bábel Rezső* lett. A Tanácsköztársaság idején kiállított oklevele-

*Ebben a cikkben három helyen — itt pl. 6 sort — törölt a cenzúra.

ket hatálytalanították és a hallgatók egy része tehetett csak újabb képetővizsgát a Nemzeti Tornaegyletben.

A Tanácsköztársaság testnevelőképzője három hónap alatt a gyakorlatban bebizonyította a szocialista tartalom kialakítására törekvő kezdeményezések sikerét, azok érvényesülésének szükségét. Az 1919—20. tanévben az előadások megtartására az NTE olyan szakembereket is meghívott, akik nem voltak egyesületi tagok. Az újrainduló képzés a régi torna egyeduralmát is feladta. Az atlétika, az úszás, a labdarúgás, a játék, a ritmikus-torna önálló tárgy lett. A kultuszminisztérium 1921. november 6-án 180.813 sz. rendeletével a magánképzőt újra államosította és mint áll. Tornatanárképző Intézet működött.

„A testnevelésről” szóló 1921. évi 53. t. c. 4. §-a elrendelte: „Az állam pénzügyeinek rendezése után testnevelési tanerők képzésére országos testnevelési főiskolát kell felállítani, melynek fenntartásáról a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.” Ezért napilapokban és szaksajtóban divatos téma lett a testnevelési főiskolára vonatkozó tervek, javaslatok, eszmefuttatások közzététele. Ezek a szakdolgozatok a Tanácsköztársaság tapasztalatainak hasznosítását, reformtörekvéseinek megvalósítását jelentették — természetesen más tartalommal és módszerrel, mint ahogyan azt a Tanácsköztársaság ideje alatt kialakították. A Testnevelési Főiskola szervezeti szabályzatáról szóló 70.000/1925. sz. VKM rendelet 1925. október 6-án jelent meg, melynek alapján a hároméves Testnevelési Főiskola működését megkezdte december 12-én, a Szegedre leköltöztetett polg. isk. tanárképző főiskola helyén, a Győri úton.

Testneveléstudomány

1918-ban már elérkezett az idő — mondani szoktuk: az utolsó pillanat — amikor az iskolai testnevelés szakmai, politikai, ideológiai alapjait a társadalomfejlődés követelményeinek megfelelően át kellett értékelni. A hagyományokban megmerevedett testneveléstudományunk a holtpontra jutott, gyakorlati munkánk beindítását és új vágányra futtatását akadályozta. Pedig ehhez az igény megvolt, a haladó szellemű szakemberek jószándéka is támogatta azt. A szocialista testneveléstudomány megalapozásához a szükséges feltételek azonban hiányoztak. Hiszen a haladó szellemű testnevelési szakemberek marxista alapszemlélete minimális volt. Legtöbbször az avult hagyományok tisztelete és az új iránti lelkesedésük ellentmondása a régi tartalom igazolásával keresett kiutat. Így nem is csodálatosak, hanem törvényszerűek azok a szakmai és ideológiai hibák, melyeket a világháború végén — a fejlődés érdekében és a jószándék ellenére — egyik-másik ellentmondás feloldására irányuló törekvésben felismerhetünk. Ilyen konszolidációk közepette pozitívan kell értékelnünk Nagy László testneveléstudományi koncepciójának hatását, valamint a VAOSZ reformbizottságának munkáját.

Nagy László természettudományi karon oklevelet szerzett középiskolai tanár 1881-ben kezdi meg a pedagóguspályát a budai képzőben. A századforduló idején a maradi német iskolával szemben a haladónak számító francia és angol pedagógiai törekvéseket tanulmányozza, a gyermektanulmányozás felé elkötelezi magát, annak fáradhatatlan szervezője. „Nagy László külföldi példákat vesz alapul, de hazai igényeket alakít ki — írja *Mérai Ferenc* [40] — célja az iskola, elsősorban a kisdedovó és a népiskola új lehetőségének kialakítása a gyermek megismerése alapján.” A világháború éveiben részt vesz az OTT tantervi vitáin is, szakdolgozataiban mind több testnevelési vonatkozású gondolatra utal. 1918. év végén a tanítóképzők országos szakfelügyelője, majd a Közoktatásiügyi Népbiztosságon a gyermektanulmányi ügyek előadója, a Tanácsköztársaság testnevelőképzőjében a „gyermektanulmány” tanára. Ekkor már kiforrott kultúrpolitikus, a neveléstudomány új irányzatának kialakítója. Szerteágazó aktivitása mellett mérhetetlen munkabírása és alkotásvágya elősegíti, hogy a nyolc osztályos elemi iskola testnevelésének új tartalma és új módszere konkretizálódjék. Ez a feladat ösztönzi, amikor a gyermektanulmányozás exakt eredményeit a szocialista testneveléstudomány körvonalainak kialakítására felhasználja.

Iskolai testnevelésünk Nagy László testneveléstudományi munkájának koncepcióját kielégítően még nem elemezte és értékeit csak részben hasznosította — többivel még adósak vagyunk. Mostani reflexióm természetesen ezt a hiányosságot egyáltalán nem pótolhatja, hanem inkább csak az igény szükségességét igazolja. Ezért most csupán a három testneveléstudományi tárgyú tanulmányát, a testnevelőképzőben végzett tanári munkáját és Didaktikáját említem — azokból is csak néhány gondolatára utalok.

Szaktanulmányok

Nagy László 1918. novemberében „Testnevelés és gyermektanulmány” [41] c. cikkében a gyermekfejlődést (az általános fejlődéstani ismereteket, az életkori jellemrajzokat, az egyes képességek fejlődéstanát) és a gyermek egyéniségét körvonalazta, mely ismeretek érvényesítését kívánja a testnevelésben. A szerző tanulmányát azzal summázza: „A testnevelésnek nemcsak fiziológiai, de pszichológiai rendszere is van. Az lesz a pedagógiai szempontból szerencsésen megalkotott testnevelési rendszer, mely mind a két szempont egyensúlyos érvényesítésével készült. Ilyent én csak egyet ismerek, melyet az Országos Testnevelési Tanács a magyar népiskolák számára készített” [42].

Másik tanulmánya 1919. januárban „A testnevelés pedagógiai elvei” (I.) — [43] címmel jelenik meg, melyben reformátori ihlettel a „testnevelés egyéniesítését” mint a jövő testnevelésének egyik vezető elvét fejtegeti, a testnevelés és a munka kölcsönhatásának kihasználását, a tornatermek munkatermek céljára történő igénybevitelét kívánja. Meggyőzően hirdeti, hogy a jövő nevelésében: „a társadalom feladatává teszi a személyi képességek, testi és lelki erők és tulajdonságok lehető legteljesebb kibontakozá-

sát.” Ez a megállapítása a szocialista nevelésben jelentős „sokoldalúság” elvének érvényesítésére utal, ami azonban nem olvad egybe a „mindenféléség” helytelen gyakorlatának igényével.

A képességek kifejlesztése érdekében követelményként szabja: „Térjünk át az alaki gyakorlatokról a tartalmi gyakorlatok rendszerére.” Harcot hirdet tehát a régi tornát torzító formalizmus ellen és a testnevelésben a tartalom jelentőségének elismerését követeli. Cikke végén megállapítja: „Nem kielégítő jelszavak a testnevelés számára: erő, épség, egészség. Ki kell ezeket egészítenünk új ideálokkal: jellem, természet, szeretet, összetartás, munka.”

Az „egyéniestítő testnevelés” a szakkörökben vitát provokált, aminek a testnevelésmélet szocialista alapjainak kialakítása vette hasznát. Az irodalmi vitában *Bély Mihály* [44] az egyéniestítő testnevelést helyesli, de az elvek között a tömegnevelés értékelését hiányolja, a torna felszámolását helyteleníti. *Kmetykó János* [45] a német és svéd torna koalíciójának az egyéniestítő testnevelésben vezető szerepet szán.

Nagy László viszontválasza „A testnevelés pedagógiai elvei” (II.) [46] címmel 1919. márciusában jelent meg. Az egyéniestítő testnevelés mellett érvel: „Egyéniestítésről csak akkor lehet szó, ha valamely külső hatással, helyzettel szemben az egész egyén funkcióba lép, ha tehát a külső behatás az egyén belvilágában új berendezést hoz létre.” A természetes testgyakorlatokkal kapcsolatban megállapítja, hogy azoknál: „az akarattal kapcsolatosan működik az ellenőrzés és a felelősség gondolata. Természetesen minél szabadabb alkalmazkodást kíván valamely testgyakorlat, játék az egyéntől, annál szövevényesebb és értékesebb, az egyén sajátos fejlődésére nézve.” Véleménye szerint a torna problémájának megoldása: „Semmi esetre sem az, hogy a svéd és a német tornát egészen töröljék a testnevelés rendszeréből. Hanem kiválogatjuk belőlük azokat a gyakorlatokat, amelyek bizonyos formában a gyakorlati céllal egyesítve alkalmasak az egyéniestítő testnevelés szolgálatára.”

Nagy László három tanulmánya a testnevelésmélet egészen új koncepcióját körvonalazza, ami a testnevelőképzőben tartott előadásain, később a VAOSZ munkájában már termékenyvé válik.

Előadások a testnevelőképzőben

A Tanácsköztársaság idején *Nagy László* a testnevelőképzőben a „gyermektanulmány” tanára volt. A hallgatók által készített jegyzet maradt vissza mindabból, amit ezeken az előadásokon átadott. Lényegében az új idők szellemének megfelelő neveléstudományt oktatta gyermektanulmányi alapon, amikor a testnevelésmélet szocialista tartalmát is karakterizálta. A hallgatóktól gyűjtött személyes tapasztalatok és impressziók alapján rögzítésre kívánczik: *Nagy László* előadások sikerének titka, hogy a hallgatók érdeklődését a gyermek személyiségének megismerésére, testi-lelki képességeinek tanulmányozására irányította. Ennek problematikája a hallgatók szemléletét arra aktivizálta, hogy a gyermek egyénileg változó hajlamait, a képességeket testneveléssel hogyan fejlesszék. Ez lett az egyéniestítő testnevelés elméleti alapja.

Nagy László tudományos munkásságát 1921-ben megjelent Didaktika gyermekfejlődési alapon [47] c. művével koronázza meg. Testneveléseméleti koncepciójának csupán vázlatos töredéke mindaz, amit ő a Didaktikában a testnevelésről ír. De ahogyan gondolatait életre kelti, az különösen jelentős. Meggyőződését sugalmazza az a tény, hogy az oktatás lefolyását életkori csoportok és a szaktárgyak tudományos rendszerezése szerint tárgyalja és itt is a „testnevelés” az első tárgy.

A 9—10 évesekre vonatkozó megállapításait azzal vezeti be, hogy: „A testnevelés az iskolai oktatás uralkodó eszméje legyen!” [48] Jelentős gondolat ez. A gyermektanulmányozás évtizedes munkája során megérlelődött az a szemlélete, amivel pl. a szaktárgyi igény és a gyermek érdeke közötti ellentmondást felismeri és, ha kell a gyermek felé fordul. Ugyancsak kisérgőző erőt jelent másik gondolata: „A testnevelés feladata az egyéni szempontok és a társas együttműködés érdekeinek összeegyeztetése oly módon, hogy a társas élet kárt ne szenvedjen, tehát a társas élet erősítése.” (Kiemelés N. L.-tól.) [49] Megerősíti a testnevelés képességfejlesztő hatásának lényegét, amikor hangsúlyozza: „A testnevelés fő elve, hogy az összes testképző gyakorlatokat mint egységet fogjuk fel. Valamennyinek végső célja a testi erő és ügyesség és az akarat együttes képzése, egyszóval a cselekvőképesség fejlesztése” [50]. Ez 50 év után is testnevelésünk egyik központi problémája, mert e fő elv érvényesítésének módszereit kell korszerűen kialakítanunk. A cselekvőképesség fejlesztésére utal Nagy Sándor egyik megállapítása is, amikor Nagy Lászlónak az oktatás lényegére vonatkozó felfogásából jelentősnek tartja, hogy: „... az oktatás tevékenységében a cselekvés, a gyakorlat szempontját iktatta” [51].

„A 7—8. osztály tanításának terve és alapvető módszertani kérdései” c. részben úgy kívánja, hogy „a tanulók testnevelő gyakorlatai *sportszerűbbek* (N. L. kiemelése) legyenek, mint az előző időszakban” [52]. Sőt konkrét követelményeket szab! „Szükséges a rendszeresebb kiképzés az egyes sportágakban, a sportszabályok, a versenyszabályok ismerete és megtartása, az előnyös testtartás és mozgás a versenyeken” [53]. Időtálló gondolatok, melyek napjainkban is a 13—14 évesek testnevelésének konkrét feladatai, azokkal a mozgásoktatást eredményesebbé tehetjük.

VAOSZ reformjavaslata

1918-ban a Városi Alkalmazottak Országos Szövetsége (VAOSZ) a radikális és szociáldemokrata pedagógusokat gyűjtötte egybe. „1918. december közepén a VAOSZ tagjai — iskolai reformokat előkészítő bizottságot — alakítottak” [55] — olvassuk a Tanácsköztársaság iskolapolitikájáról írt műben. A testnevelési albizottság vezetője: Dr. Gerentsér László főv. testnevelési igazgató. A csoportok előadói — fiúközépiskola: Holits Ödön; — leányközépiskola: Kállai Irén (Janisch Gyuláné); — elemi fiúiskola felső tagozata: Gerhardt Lajos; — elemi leányiskola felső tagozata: Kállai Irén; — az elemi iskola alsó tagozata: Bencze István.

Az albizottság fő feladata a nyolc osztályos népiskola és a középiskola új, szaktárgyak szerinti tantervjavaslatának elkészítése. A Népbiztosság júniusban közli: „Az új iskola tanterve össze van állítva, a módszeres szempontok tisztázva vannak” [56]. „A tanterv kollektív munkával készült — állapítja meg *Dr. Köte Sándor*. — A legfelkészültebb szakemberek széleskörét vonták be a munkálatokba. Ebből adódnak a tervezet pozitív vonásai. E pozitív vonások mellett az esetenként fellelhető egyenetlenség is nagyrészt a kollektív munka velejárójának tudható be” [57]. A testnevelési reformjavaslatban *Nagy László* gondolatai felismerhetőek. Szakmai sajátosságok és részproblémák miatt is a reformjavaslat a testnevelési albizottság kollektívájának véleményét tükrözi, mely lelkes gárda *Nagy László* tanítását már a gyakorlatban alkalmazza.

A reformjavaslatok tárgyanként nyomtatásban is megjelennek. A gyűjteményt 1959-ben újra kiadják [58]. Itt az Előszó említi a szaktárgyi tantervekről: „sokkal több jelent meg, van talán itt-ott lappangó, de olyan is, amelyik örökre elveszett”. Ebből a gyűjteményből a „Testnevelés” hiányzik. *Kelen Jolán* szerkesztésében a megjelent idézett mű [59], *Gárdos Magda* és *Janisch Gyuláné* referátuma [60] ismerteti, *Dr. Földes Éva* idézett munkájában elemzi [61] — sőt már 1953-ban értékeli [62] — a VAOSZ testnevelési reformjavaslatát.

A torna bírálata

Európában (először Angliában, majd Francia-, Német-, Orosz-, Olaszországban) a múlt század végén a német és a svéd tornát — orvosok, pedagógusok, politikusok, katonák — alaposan megbírálták, aminek jelentőségével *dr. Kun László* A sport története c. munkájában részletesen foglalkozik [63]. Mi a svéd tornát csak 1906-ban (az athéni olimpián látottak alapján) ismerjük meg. Meghonosítása eklektikus módon: a játék és a sportok összeegyeztetésével, a német torna vezetészerepének megtartásával történik a középiskolákban. 1916-ban, az átképző tanfolyam hallgatói részére írt tankönyvben a Nevelő torna elmélete megjelenik [64], ami az iskolában már a régi torna feladását jelenti. A VAOSZ reformjavaslata a régi tornát részletesen bírálja, az OTT tantervjavaslatait, a tantervkészítőket alaposan elmarasztalja. Az őszinte, a kemény és a részletes bírálat — valamint a hibák okainak feltárása — a szocialista testneveléstudomány tartalmának kialakítása érdekében szükséges. Itt már nem tessék-lássék foltozgatásról van szó, hanem olyan új testneveléstudomány megalapozása a feladat, aminek egyik előfeltétele a fejlődést gátló hagyományok és szakmai balhiedelmek felszámolása.

Cél, feladat, eszköz

A reformjavaslat szerint:

„Az iskolai testnevelés célja:

1. a természet segítése a test harmonikus fejlesztésében,
2. a szervek munkabírásának fokozása,

3. a reflexpályák csiszolása,

4. az egészség, egyéniség és szocialista öntudatnak felébresztése.” Vég-
telenül konkrét, egyértelmű, reális, szakmai túlértékeléstől mentes cél ez,
ami az alábbi feladatok teljesítésével elérhető.

„Feladat tehát egyfelől megőrizni az ifjúság hazulról hozott testi ér-
tékeit (ápolás); másfelől pedig ezeket az értékeket a legmagasabb fokig
fejleszteni (gyakorlás), hogy majdan egy munkabíró, hosszúéletű, a kö-
zösség javát kereső, szellemben és jellemben képzett, cselekedni, alkotni és
küzdeni tudó ember álljon előttünk.”

„Az igazi testnevelés egyéni és általános érdekeket szolgál. Az ifjúság-
ban ezt tudatossá kell tenni” [65].

Ez az „igazi” testnevelés individuális és kollektív hatásaival — a kettő
dialektikus összefüggéseinek érvényesítésével — az egyéni és társadalmi
nevelő eredmények elérését biztosítja. A cél nem absztrakt, hanem a fela-
datok teljesítésével kialakítható olyan eszmény, melyben felismerjük a
szocialista ember jellemzőit. Ehhez szükséges eszközök a reformjavaslat
szerint: a szabadtéri játékok, a sportszerű gyakorlatok, az atlétika és a
svéd torna.

1. *Szabadtéri játékok.* — A reformjavaslat igen jelentős eredménye,
hogy a testnevelés tartalmát a játék rangosításával korszerűvé tette. Az
avult torna trónfosztásához szorosan kapcsolódott a játék vezetőszerének
elismerése. Mindez ma nagyon egyszerű, természetes és szükséges. Ennek
feltételeit azonban a Tanácsköztársaság ideológiájának érvényesülése érlel-
te meg, amikor az iskolában a játék a testnevelés — a testnevelés pedig a
kibontakozó szocialista nevelés egyik eszköze lett. A reformtervezetben
természetesen *Nagy László* játékelméletének gondolatait felismerjük, azok
jelentős része időtálló. A mai testnevelési játékaink legjavát is megtalál-
juk itt, *Barna—Újhelyi* játékkönyve szerint [66]. A sportjátékok közül a
VI. osztályban a kosárlabda, a „labdázás zsinóron át” (zsinórlabda), sőt a
kézilabda őse, a „kézifootball” (diáknéven kézfoci) is szerepel —, de a
labdarúgás: nem.

2. *Sportszerű gyakorlatok.* — Ezek „...enyhített sportok, vagy in-
kább jól szabályozott erőfeszítő játékok”. A tervezet ide sorolja az úszást,
a korcsolyázást, a szánkázást, és a sielést. A gyermektanulmány kialakítot-
ta a sport-humanizmus egyik változatát. A sport lényegét, a görög ágont
— a küzdelmet, a versenyt — jelzőkkel (enyhített sportokkal) és körülírás-
sal (jól szabályozott erőfeszítő gyakorlatokkal) tette elfogadhatóvá és von-
zóvá. A szocialista irányú testnevelésemélet ui. ekkor egy lépéssel előbbre
volt, mint a gyakorlat. Hiányoztak a gyakorlati tapasztalatok, a tudomá-
nyos megállapítások, amelyek kialakíthatták volna az optimális értékű
eredmény eléréséhez szükséges módszereket. E helyett a túlzott óvatosság
mutatkozott célszerűbbnek, hiszen számítani kellett a maradi közvélemény-
re, az akadékoskodók ellenállására is. Ez azután megérlelte a „sportág” mel-
lett a „sportszerű gyakorlatok” használatát — a „verseny” helyett a „vetél-
kedést” — a nagy fáradtság és a mérsékelt elfáradás szubjektív mértékét
— az erőfeszítő gyakorlatokat, amelyek előfeltétele a szabad levegő: „Az
erőfeszítő gyakorlatok karaktere a vetélkedés, melyet nem szabad elfojtani,

de okosan kell értékesíteni az egyén és a köz érdekeinek javára, de mindig oly módon, hogy mielőtt az egyén a legcsekélyebb önzést tanúsítja, azonnal lehetetlenné válnék. Ily módon jut öntudatra az ifjúban az én helyes fogalma.” — „A sportszerű gyakorlatokban kerülni kell a nagy fáradtságot, mert az izgat, kimerít, míg a mérsékelt elfáradás megnyugtat.” — „Helyesen átgondolt és szakszerűen vezetett erőfeszítő gyakorlatok csak szabad levegőn képzelhetők el.”

3. *Atlétika.* — A sportszerű gyakorlatok közül kiemelt, önálló szabadtéri sportág. Az iskolai atlétikát Nevelő atlétika címmel elsőnek, 1916-ban, a Testnevelési Útmutatóban [64] Dr. Gerentsér László tárgyalta, ami jelentősen hozzájárult, hogy a többi sportág és sportjáték is az iskolai testnevelésben szerephez jusson. A reformjavaslatban az atlétika értékeléséről olvassuk: „Az atlétikai gyakorlatok változatosak, tetszetősek és üdítőek; a legnagyobb előnyük az, hogy elsősorban a szívet és a tüdőt teszik egészségesse és fejletté. De különösen nagyfontosságú az atlétikában az, hogy csak úgy lehet benne érvényesülni, ha az ifjú rendszeres és komoly munkát folytat.” Ezekhez a gondolatokhoz nem kell magyarázó szó. Kár, hogy az atlétika ilyen értékelése napjainkban háttérbe szorul és iskolai testnevelésünkben veszít jelentőségéből.

A reformjavaslat testneveléstudománya a *tréning* szerepét is értékeli: „A tréning orvosok, pedagógusok és gyakorlati szakemberek által megállapított és kipróbált módszerek együttes alkalmazása abból a célból, hogy az emberi test a legnagyobb értékű munkát a legkisebb fáradtsággal, tehát helyes izomtudattal, minden káros utóhatás nélkül tehesse meg.” Ez a sportfiziológiai megállapítás azért jelentős, mert az iskolai testnevelés módszerének tudományos megállapításához alapul szolgál, ami a mondvacsinált áltudományoskodás felszámolására irányul. A továbbiakban erre vonatkozóan azt is olvassuk: — „A tréning nemcsak ésszerű testmozgásból áll, hanem rendes életmódból is, mint azt az orvosi tudomány és az egészségtan szabályai előírják.” — „Röviden az iskolai tréning a gyakorlat, az önmegtartóztatás és a szűzies tisztaság iskolája.” — Mi más ez, mint az atlétizmus dicsőítése 50 évvel ezelőtt — gyermektanulmányi alapon.

A testnevelés szaknyelvéből a *forma* szó jelentését a reformjavaslat így határozza meg: „Az erőnek, egészségnek és kitartásnak azt az állapotát, melybe a tréning juttatja a testet, formának vagy testi derékségnek nevezzük.” Ez a meghatározás is a tudományos értékű sportterminológia igényét tükrözi, aminek kialakítása a szocialista testneveléstudomány egyik feltétele. A sportterminológiának a sportoktatásban történő alkalmazása azért is jelentős követelmény, mert az 2 millió tanuló számára hasznos és szükséges.

A *sportorvosi vizsgálat* szükségességének indokaira is rátalálunk a reformjavaslatok között: „Mielőtt azonban az ifjú rendszeres tréningbe fog, orvosilag meg kell vizsgáltatnia magát. Ennek kétszeres haszna van. Egyfelől tiszta képet nyer az ifjú testi állapotáról, másfelől megtudja azt, hogy melyik sportág az, amelyik az ő korában és az ő esetében a legalkalmasabb testének fejlesztésére. Ha pedig hibák és hiányosságok vannak szervezetében, receptet kap, hogy azokat milyen módon javíthatja ki.”

4. *Kiegészítő és korrekciós gyakorlatok.* — A „torna” helyett ez a

szókapcsolat a „turnen” megtagadása. A reformjavaslat készítői nyilván a rosszlelkű régi torna elfelejtésével ideológiai helytállásukat megerősítik, ami a szocialista testneveléstudomány megalapozásához szükséges. A javaslat utal a 100 év előtti Ling-féle svéd torna átértékelésének szükségességére is. Nem érdektelen, hogy ez az 50 év előtti jogos igény nálunk hogyan valósul meg? Hol tartunk? Mi a teendő?

...1951-ben a Szovjetuniótól átvett sportedzés alkotó felhasználása társadalmi sportéletünket megforgatta és ugrásszerű fejlődését elősegítette, ami azután az iskolai testnevelésre is hatással volt. Az első e tárgyú szakönyvekben már olyan speciális gyakorlatokról olvasunk [67], ami lényegében a sportteljesítmény javításához szükséges képességfejlesztő gimnasztika — a javából. A különféle sportágak edzéseinek gyakorlati igénye kialakította azt a szemléletet, amelyik a sportolót rászorította képességeinek fejlesztésére — az alapozásra — a gimnasztikázásra. Ma már minden sportágnak van, vagy kialakulóban van saját gimnasztikája, ami egyéni feltételeknek megfelelően tökéletesedik. Így a gimnasztika, a sportfejlődés hatására a régi torna kalodájából végleg kiszabadult. A gimnasztika általánossá lett és hasznát a különféle sportágak értékesítik. A torna és a gimnasztika tényleges szétválasztása a mai torna számára is új lendületet ad majd. A torna — a modern gimnasztika (művészi torna) mellett — tökéletesítheti a tornázók gimnasztikáját: a tornagimnasztikát.

A sportágankénti, valamint a modern gimnasztika mellett megújult és önálló testgyakorlati ág lett a gyógy-, a bemutató-, a munkahelyi, a reggeli, az egy perces stb. gimnasztika, továbbá az iskolai testnevelés és sport gimnasztikája is.

További feladatunk az iskolai gimnasztika (előkészítő gyakorlatok) tartalmának és módszerének felülvizsgálása, valamint olyan általános érvényű szemlélet kialakítása, amelyik a teljesítmény fokozásához (a sporttechnika sikeres végrehajtásához és az eredmény javításához) a szükséges képességek fejlesztését hatásosabbá teszi. Tapasztalati tény, hogy a tanuló csak megfelelő technikával érhet el jó eredményt. Hiányos képességei miatt: — silány a teljesítménye — rossz a technikája — gyenge az eredménye — osztályzata alig közepes — ezért nem kedveli a sportot. De tapasztalati tény az is, hogy a követelmények követelése vagy a technika ismételt végrehajtásának sikertelen kísérlete nem vezet eredményhez. Éppen úgy, mint az osztályozás fegyvere, amelyik mindig csütörtököt mond. Ezek az eljárások a mozgásoktatás legprimitívebb módszerei, mert a tanuló — ha szükséges képességekkel nem rendelkezik — a sok eredménytelen próbálkozás miatt megutálja azt, amit csinálnia kell. Pedig a képesség — valamely tevékenységhez szükséges fiziológias és pszichikus funkciók teljesítményének mértéke — fejleszthető.

Gyermek- és serdülőkorban, a játék- és sportági edzéssel fejlesztett alap- és speciális képességek szintézise, az életviszonyaink kialakítására és alkotó tevékenységünkre ható cselekvőképességünket is megalapozza. Ezért jelentős törekvés, hogy a játék- és sportoktatással összefüggő képességfejlesztő és készségkialakító gimnasztika nevelő eredményeit az iskolai testnevelés- és sportpedagógiánk az eddiginél hatásosabbá tegye.

A játékkal és sporttal nevelő iskolai gimnasztika eredményei javíthatók,

— ha a tanuló (*a nevelés alanya*),

— a konkrét játék-, illetve sporttechnikai elemek biomechanikai szerkezetét érvényesítő és a végrehajtásukhoz szükséges alap- és speciális képességeket fejlesztő mozgásfeladatokat (*az oktatás tárgyát, a nevelés eszköztét*),

— a formai (minőségi) és terhelési (mennyiségi) követelményük (*az oktatás feladatainak*) rendszeres edzésével,

— a képességfejlesztést és a mozgástechnikai készségjavítást az egymás közötti viszonyuk és kölcsönhatásuk érvényesítésével (*a képző feladatokat*) teljesíti,

— és az ilyen teljesítményre neveléssel *a nevelő feladatok* megoldását, valamint *a nevelő eredmények* elérését elősegíti.

A Tanácsköztársaság reformeszméi alapján mindezt a testnevelési alapelvek érvényesítésével, „egyénesítő módszerrel”, játékosan, kedvvel, mindenkor a tanuló életkori sajátosságaihoz és fejlettségi szintjéhez alkalmazkodva kell megoldanunk [68—69], ami a teljesítményre nevelés [70] sikerének fő feltétele.

Tanóra szerkezete

A reformjavaslat a tanóra szerkezetét testgyakorlati ágak szerint tagolta, ami a tornára szánt idő csökkentését biztosította; az időtartam csak iránymutató mérték:

	<i>Ősz</i>	<i>Tél</i>	<i>Tavaszi</i>	
Játék	20	20	15	perc
Atlétika	15	—	20	perc
Torna	10	25	10	perc
Összesen:	45	45	45	perc

Ez a csoportosítás 1919-ben az uralkodó svéd tornaóra-szerkezet sémáját (óratervét) és változatait [64] tollvonás nélkül hatálytalanította. A két világháború közötti időszakban azonban a tornaóra-sémák újraéledtek. Az érvényben levő tantervek utasításai felszámolták a formalizmusnak ezt a csökevényét.

Tanterv

A reformjavaslat a népiskola V—VIII. osztálya részére táblázatban, tanmenetszerűen feldolgozta a testnevelés tantervét. Heti 3 testnevelési órát és kétórás játékdélutánt, továbbá havonta egyszer fél- vagy egésznapos kirándulást irányozott elő. A tanévet őszi, téli, tavaszi harmadokra osztotta, a tanítási anyagot a következőképpen csoportosította:

Testnevelési óra anyaga (heti 3 óra)

1. Játék (játékok, társas- és tréfás gyakorlat, ügyességi gyakorlat.)

2. Atlétika (futás, ugrás, dobás).
3. Kiegészítő gyakorlatok (felállás, alakzatváltoztatás, nyak- és fej-, láb-, kar- és váll-, törzsfeszítő-, függési, egyensúly-, hát-, has-, oldal-, lélekzési gyakorlat).
4. Sportszerű gyakorlat (úszás, korcsolyázás, szánkázás, sielés).

Játékdélután anyaga (heti 2 óra)

1. Ősszel: játék, atlétika.
2. Télen: hólabdázás, korcsolyázás, szánkázás, sielés.
3. Tavasszal: játék, atlétika, úszás, nap- és légfürdő.

A tanterv új szerkezete és tartalma nagy lépés előre. Osztályok, azon belül testgyakorlati ágak szerint csoportosít. Tartalma: feladatmegoldó, képességfejlesztő, konkrét, áttekinthető, teljesíthető — amit gyermeklélektani szempontok érvényesítésével állítottak össze.

Jogos volt a reformbizottságnak az OTT tantervi munkálataira vonatkozó reflexiója: „A tanácskozások mindenkor meddők maradtak. A tantervek [71; 72; 73; 74] pedig az Országos Testnevelési Tanács irattárában fekszenek és reméljük, ott is maradnak, mint a letűnt tornakorszak testnevelési ideológiájának jellemző emlékei” [75]. Sajnos nem így történt, a jóslat nem vált valóra. 1921-ben már olvassuk: „Új célokat nem kell kitalálnunk, a célok eléréséhez sem kell újabb eszközökről gondoskodnunk. Meg erősít ebben, ha átlapozom a múltak, a még háború előtti törekvések jól átgondoltan lefektetett javaslatát” [76]. 1927-ben azután a Klébelsberg-féle tantervek a világháború előtt kigondolt elgondolások szerint készültek . . .

A felszabadulás után az első általános iskolai testnevelési tanítási anyag tantervszerű feldolgozása az Országos Sport Hivatal kiadásában jelent meg [77]. A levelezőképzés első programját a Pedagógus Szakszervezet adta ki [78]. Az iskolai testnevelésből a levante testnevelés gyökértelen hagyományait ki kellett irtani és ezért a tantervi útmutatóban is [97] az 1919-es reformeszmék koncepciójának továbbfejlesztésére tettem kísérletet. Ehhez készült: A testnevelés elméleti alapismeretei [80] címmel a Pedagógiai Főiskolák tankönyve 1949-ben.

Az érvényben levő általános iskolai [81] és gimnáziumi [82] testnevelési tanterveink testgyakorlati ágak szerint csoportosítják az anyagot. Pl. a gimnáziumi tantervben: 1. torna, 2. atlétika, 3. sportjátékok (kosár-, kézi-, röplabda, labdarúgás), 4. téli sportok, 5. előkészítő gyakorlatok. — Itt már a gimnasztika (előkészítő gyakorlatok néven) jó messze került a tornától.

„ELŐKÉSZÍTŐ GYAKORLATOK
a tanulók alapvető testi képességeinek fejlesztésére”

Ezzel a tipográfiával kiemelt fejezetcím mementóként mindegyik osztálynál ismétlődik, ami után a tanterv a képességfejlesztő gimnasztika anyagát közli.

Az érvényben levő tanterveink az iskolai testnevelés évszázados megoldatlan problémáján is részben átsegít. Sokezer tornaterem nélküli iskolában ui. ősztől tavaszig közel évszázadon keresztül testnevelési kényszer-szünet volt. Napjainkban, ha az időjárás lehetővé teszi, szabadban, sport-

játékokkal — elsősorban kézilabdázással és labdarúgással — valamint téli foglalkozással oldhatjuk meg a testnevelés feladatait. Így a testnevelés télen sem a tornatermes iskolák privilégiuma. Másfélmillió ifjú számára is értékes testnevelést nyújthatunk.

Az érvényben levő tanterveink tehát a Tanácsköztársaság fél évszázados reformjavaslatai közül a tanterv szerkezetét, a torna átértékelését, a torna és a gimnasztika szétválasztását, a játék vezető szerepét sikeresen továbbfejleszti. Az utasítások a Tanácsköztársaság testneveléseméleti reformjavaslatai közül az időtállókat korszerűsítve hatásossá teszi és a tudományosan igazolt újabb megállapításokkal elősegíti a szocialista iskolai testnevelés és sport fejlődését.

*

Megállapíthatjuk, hogy a Tanácsköztársaság iskolai testnevelése és sportja úgy a gyakorlati munkában, mint a testnevelésemélet szocialista alapjainak kialakításában sokféle és jelentős kezdeményezést tett. A 133 nap, a reformgondolatok megvalósítására kevés volt. Azok egy részét a két világháború között, a Horthy-korszak a saját testnevelésében és sportjában hasznosította — ideológiai és politikai törekvéseinek megfelelően. A reformtörekvések másik részét a felszabadulás után eltelt negyedévszázad alatt szocializmust építő társadalmunk iskolai testnevelése és sportja továbbfejlesztette és az adott viszonyokhoz alkalmazkodva kibontakoztatta. Ennek sikerét a Szovjetunió testnevelésének és sportjának megismerése és alkotó felhasználása természetesen elősegítette. Iskolai sportmunkánknak jelentős lendületet adott az úttörő-sport kialakítása, a KISZ sport-patronáló tevékenysége. Fejlődésünk eredményei összefüggnek versenysportunk tömegesítésével, élsportunk nemzetközi sikersorozatával, a testneveléstudomány eredményeinek kihasználásával, tanárképzésünk folyamatos korszerűsítésével, a szaktanárok továbbképzésének megoldására váró feladataival, az újabb ellentmondások feloldására irányuló törekvések hatékonyságával stb. Az iskolai testnevelés- és sportpedagógiánkra kedvezően hatott a napi és a sportsajtó, a sport-szakirodalom, a rádió és a tv sportadása is.

Az iskolai testnevelés és sport tartalmának, módszerének és fejlettségi szintjének állandó elemzése, értékelése, vitája azonban szükséges, hogy a gyakorlatban jelentkező torzításokat is kiküszöbölhessük, a szaksovinizmus következményeit hatástalanítsuk, és így munkánk szakmai szempontból mindig korszerű, optimális értékű legyen. Csak így biztosíthatjuk, hogy az iskolai testnevelés és sport alapelveit is a társadalomfejlődés igényének és újabb tudományos megállapításoknak megfelelően a gyakorlati munka tapasztalatai alapján továbbfejlesszük, hogy azok a szerteágazó napi feladataink teljesítésekor érvényesüljenek.

A Tanácsköztársaság reformmunkálatai arra is figyelmeztetnek, hogy az iskolai testnevelés- és sportpedagógia a tanárok és a diákok szocialista irányú testnevelés- és sportszemléletét mozgásban tartsa. Ennek dinamikája a tanulóknál a pozitív értékű pszichikus (értelmi, erkölcsi, érzelmi, esztétikai) ösztönző erők gyarapodását segítse, hogy azok is serkentsék a fizikai képességek aktivizálását, teljesítményük fokozásával a technika tö-

kéleltetését, a nevelő eredmények javítását. Az ilyen belső indítású cselekvőképeség fokozottabb hatékonyságát biztosító oktató módszerre is szükség van, hogy tanítványaink tizenkét év alatt az iskolai testnevelés és sport feladatait az ediginél jobb eredménnyel megoldják — céljának elérését elősegítsék.

IRODALOM

- [1] *Dr. Földes Éva*: A tanácsköztársaság sportja. Bp. Sport- Lap- és Könyvkiadó V. 1959. 103 p.
- [2] *Dr. Kálmánczhey Zoltán*: A Tanácsköztársaság testnevelési és sportpolitikája. Pécs. Pécsi Pedagógiai Főiskola, 1959—60. évkönyve. 1960. 17—24. old.
- [3] *Bély Miklós*: Testneveléstörténet. (Főiskolai Jegyzet.) Bp. Tankönyvkiadó, I. 1955. 199 p. II. 1956. 237 p. — II. 229—237. old.
- [4] —: Középiskolai tanárok a háborúban. Tornaügy. 1917. márc. 34. évf. 7. sz. 58. old.
- [5] *Farkas Sándor*: A népiskolai testnevelés és tanítói testnevelő tanfolyamok. Testnevelés. 1918. okt. 1. évf. 1. sz. 18—22. old.
- [6] —: Az Országos Testnevelési Tanács beszámolója. Tornaügy. 1916. 33. évf. 8. sz. 59—60. old.
- [7] *Kmettykő János*: Osztályozás a testnevelésben. Tornaügy. 1917. márc. 34. évf. 7. sz. 47—49. old.
- [8] *Tóth István*: Osztályozás a testnevelésben. Tornaügy. 1917. ápr. 34. évf. 8. sz. 64—65. old.
- [9] *Szoboszlóvszky István*: A testi és szellemi nevelés egyenértékűsége. Tornaügy. 1917. ápr. 34. évf. 8. sz. 65—67. old.
- [10] *Dr. Temesgyőző*: A testgyakorlás tanjegyének értéke. Tornaügy. 1917. máj. 34. évf. 9. sz. 84—85. old.
- [11] —: Csütörtökön kezdődik a tanítás. Népszava. 1919. ápr. 9. 85. sz. 11. old.
- [12] —: A tanév befejezése. Népszava. 1919. jún. 5. 134. sz. 6. old.
- [13] —: A testnevelés újjászervezése. Népszava. 1919. ápr. 16. 91. sz. 5. old.
- [14] —: A testnevelés újjászervezése. Népszava. 1917. ápr. 17. 92. sz. 10. old.
- [15] *Bíró Dezső*: Testnevelési ügyek direktóriumának legközelebbi feladatai. Népszava. 1919. ápr. 25. 99. sz. 12. old.
- [16] *Schoket Ödön*: Megoldást kér az iskolai testnevelés ügye. Sporthírlap. 1919. ápr. 21. 16. sz. 7. old.
- [17] —: Az új Testnevelési Tanács. Sporthírlap. 1919. jún. 10. 24. sz. 1. old.
- [18] —: Munkátestnevelés. Testnevelés. 1918. okt. 1. évf. 1. sz. 9—10. old.
- [19] *Galambos Ede*: Ifjúsági Honvédő Egyesületek. Bp. Tudományegyetem nyomdája. 1917. 48. p. OTT munkálatai, XI.
- [20] *Dr. Nagy Béla*: Az ipari munkások, a kereskedők-, és kishivatalnoki osztály testnevelésének szervezése és fejlesztése. Bp. 1918. 20 p. OTT munkálatai, XIX.
- [21] *Hámos Nándor*: Az iskolai sportkörökről. Testnevelés. 1918. dec. 1. évf. 3. sz. 81—84. old.
- [22] *Újhelyi Sándor*: A Bp. VIII. ker. főreáliskola testgyakorló körének alapszabálya. Tornaügy. 1916. ápr. 33. évf. 8. sz. 60—63. old.
- [23] —: Az úszás fejlesztése. Tornaügy. 1916. nov.—dec. 33. évf. 3—4. sz. 28. old.
- [24] *Hámos Nándor*: A Millenáris versenypálya a diákoké lesz. Tornaügy. 1918. ápr. 35. évf. 8. sz. 97. old.
- [25] *Herendi Arthur*: Sportéletünk. Testnevelés. 1918. okt. 1. évf. 1. sz. 23—26. old.
- [26] 25. I. m. 24. old.
- [27] —: Középiskolai úszóverseny. Népszava. 1919. máj. 15. 116. sz. 9. old.
- [28] *Schoket Ödön*: Mit kell tenni az ifjúsági testnevelés érdekében. Sporthírlap. 1919. június 23. 25. sz. 8. old.
- [29] —: Az Ifjúsági Labdarúgók Szövetsége bomlása. Sporthírlap. 1919. szept. 15. 38. sz. 3. old.
- [30] *Dr. Ottó József és Bély Mihály*: A tornatanárképzés reformja. Bp. 1914. 27 p. OTT munkálatai, I.
- [31] —: A tornatan. Képzőint. megnyitása. Tornaügy. 1919. jan. 36. évf. 5. sz. 48. old.

- [32] —: A tornatanárjelöltek mozgalmja. Népszava. 1919. márc. 20. 69. sz. 8. old.
- [33] Gy. V. (Gyárfás Viktor): A tornaapostolok utolsó rohama. Sporthírlap. 1919. ápr. 21. 6. sz. 2. old.
- [34] —: A tornatanárképzés reformja. Sporthírlap. 1919. máj. 12. 18—19. sz. 3. old.
- [35] —: A tornatanárképzés. Sporthírlap. 1919. jún. 23. 25. sz. 8. old.
- [36] Dr. F. J. (Dr. Földessy János): Az OTT feltámadása. Beszélgetés Dr. Gerenday Györggyel. Sporthírlap. 1919. szept. 15. 38. sz. 7. old.
- [37] Béli (Bruckner) Alajos: A testnevelés állami ügy. Sporthírlap. 1919. nov. 10. 54. sz. 1—2. old.
- [38] Schmidt József: Ki illetékes a magyar testnevelés ügyének irányítására. Válasz Béli Bruckner Alajosnak. Sporthírlap. 1919. nov. 17. 56. sz. 5. old.
- [39] Mérei Ferenc: Nagy László élete és munkássága. Bp. Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1966. Akadémiai Könyvkiadó. 1967. 458 p. 372—421. old.
- [40] 39. I. m. 376 old.
- [41] Nagy László: Testnevelés és gyermektanulmány. Testnevelés. 1918. okt. 1. évf. 2. sz. 46—51. old.
- [42] 74. I. m.
- [43] Nagy László: A testnevelés pedagógiai elvei. [I.] Testnevelés. 1919. jan. 1. évf. 4. sz.
- [44] Bély Mihály: A reformátor. Tornaügy. 1919. febr. 36. évf. 7. sz. 58—62. old.
- [45] Kmetykó János: A testnevelés pedagógiai elvei. Testnevelés. 1919. febr. 1. évf. 5. sz. 146—159. old.
- [46] Nagy László: A testnevelés pedagógiai elvei. [II.] Testnevelés. 1919. márc. 1. évf. 6. sz. 174—177. old.
- [47] Nagy László: Didaktika gyermekfejlődési alapon. Bp. Gyermektanulmányi Társaság. 1921. 115 p.
- [48] 47. I. m. 10. old.
- [49] 47. I. m. 10. old.
- [50] 47. I. m. 11. old.
- [51] Nagy Sándor: Nagy László felfogása az oktatás lényegéről és szerkezetéről. Pedagógiai Szemle. 1960. 5. sz. 412—430. old.
- [52] 47. I. m. 45. old.
- [53] 47. I. m. 46. old.
- [54] Városi Alkalmazottak Országos Szövetsége (VAOSZ): A testnevelési albizottság reformjavaslati. Bp. Főv. Házinyomda. 1919. 16 p. 4 old. táblázat.
- [55] Kelen Jolán szerk.: A szocialista tanítómozgalom Magyarországon 1900—1920. A Tanácsköztársaság iskolapolitikája. Bp. Kossuth. 1958. 230 p. 227. old.
- [56] —: Jelentés a Közoktatásügyi Népbiztosság működéséről. Bp. 1919. 20 p. 5—6. old.
- [57] Dr. Kőte Sándor: A magyar nevelésügy a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején. Bp. Tankönyvkiadó. 1963. 132 p. Egyetemes Neveléstörténet 58—59. füzet.
- [58] Pásztor József szerk.: Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság iskolai reformtervezete. Bp. Főv. Pedagógiai Szeminárium 1959. 300 p. (Sokszorosítás.)
- [59] 55. I. m. 99—101, 201—230, 227 old.
- [60] Gárdos Magda és Janisch Gyuláné: A Tanácsköztársaság hagyományaiból. Sport és Tudomány. 1959. 3. évf. 5. sz. 25—26. old. 6. sz. 32. old.
- [61] 1. I. m. 78—84. old.
- [62] Dr. Földes Éva: A torna története (Kerecsi Endre: Torna I. Testnevelési Főiskola tankönyv. Bp. 1953. 401 p.) 82—165. old — Reformtörekvések a torna területén a Magyar Tanácsköztársaság idején, 151—153. old.
- [63] Dr. Kun László: A sport története I. (Főiskolai tankönyv.) Bp. Medicina. 1966.
- [64] Dr. Ottó József szerk.: Testnevelési Útmutató a nevelő torna, játékok, az atlétikai gyakorlatok vezetésére. — Bély Mihály: A nevelő torna elmélete. 9—129. old. — Horváth Sándor, Kmetykó János, Simon Miklós: Módszeres utasítások a nevelő torna és játékhöz, óratervek. 129—202. old. — Dr. Gerentsér László: Nevelő atlétika. 203—236. old. — Bp. Fritz Ármin Nyomda. 1916. 236 p.
- [65] 54. I. m. 7. old.
- [66] Barna Jakab és Újhelyi Sándor: Játékkönyv. Bp. Springer és Wolfner. 1915. 255 p.
- [67] Ozolin: Atlétikai edzés módszertana. Bp. Sport-, Lap-, Könyvkiadó V. 1951. 155 p.

- [68] *Bély Miklós*: Mit igényel a társadalom az iskolai testneveléstől és a sporttól. Borsod ny. 1964. Egri Tanárképző Főiskola Füzetei 312. Tudományos Közlemények. II. kötet. 73—82. old.
- [69] *Bély Miklós*: A tanulók fizikai és pszichikai sajátosságainak szerepe a testnevelésben. Borsod ny. 1961. Egri Pedagógiai Főiskola Füzetei, 201. szám 20 p.
- [70] *Bély Miklós*: Teljesítményre nevelés. Iskolai Testnevelés és Sport. 1944. 12. évf. 7. sz. 54—57. p.
- [71] *Bély Mihály és Kmetykó János*: A felsőkereskedelmi iskola testnevelése, új tanterve. Előadói javaslat. Bp. Fritz Á. Nyomda. 1916. 30 p. OTT munkálatai, IX.
- [72] *Bély Mihály és Kmetykó János*: A középiskolai testnevelés új tanterve. Előadói javaslat. Bp. Fritz Á. Nyomda. 1916. 13 p. OTT munkálatai, VIII.
- [73] *Bély Mihály és Kmetykó János*: Polgári fiú- és leányiskolák testnevelésének új tanterve. Előadói javaslat. Bp. Fritz Á. Nyomda. 1917. 26 p. OTT munkálatai, XIV.
- [74] *Bély Mihály és Kmetykó János*: Az elemi iskolai testnevelés tanterve és utasítása. Előadói javaslat alapján a szakbizottság által megállapított szöveg. Bp. Fritz Á. Ny. 1918. 83 p. OTT munkálatai, VII.
- [75] 54. I. m. 1. old.
- [76] *Kmetykó János*: Reformtörekvések. Iskolai Testnevelés. 1921. 38. évf. 1. sz. 7—10. old.
- [77] *Bély Miklós*: Az általános iskola testnevelés tanítási anyaga. Bp. Országos Sport Hivatal. 1948. 34 p.
- [78] *Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének testnevelési szakosztálya*: A Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Keszthelyen 1947. július 27-től augusztus 18-ig tanítók részére a VKM által rendezett első nyári szakosító tanfolyam testnevelési anyaga. Bp. Pedagógus Szakszervezet. 1947. 16 p.
- [79] —: Részletes útmutatások az általános iskola tantervéhez 11. füzet. Testnevelés. Bp. Orosz. Közoktatási Tanács. 1946. 27 p.
- [80] *Bély Miklós*: A testnevelés elméleti ismeretei. Bp. Egyetemi Könyvkiadó, N. V. 1949. 299 p. 187 rajzra. Új Nevelés Könyvtára 17.
- [81] *Miklósvári Sándor* szerk.: Tanterv és utasítás az általános iskolák számára. Testnevelés. 5—8. osztály. Bp. Tankönyvkiadó. 1963. 35 p.
- [82] *Dr. Bencédy József* szerk.: Tanterv és utasítás a gimnáziumok számára. Testnevelés. Bp. Tankönyvkiadó. 1965. 46 p.